

Casper Ståhl, Torsbo

berättar för Sture Hjalmarsson 1983-04-07

Jag är född i Redslarp den 24 juni 1907 och mina föräldrar var Erik August Ståhl, född 1866 och Ida Elisabet Pettersson född 1872.

Vi var 6 syskon i familjen, 3 pojkar och 3 flickor. Pojkarna var äldst och jag var den yngste av dem.

När jag började skolan så var småskolan i Sandsjö, där gick jag i ett år och sedan fick vi flytta upp till den nya småskolan uppe i Rånnaväg.

Lärarinnan som jag gick för hete Berta Jönsson. När jag sedan började folkskolan fick jag gå till Wilhelm Fogelqvist i Gällstad. Vi var rätt många elever där, vi gick varannan dag och två klasser åt gången.

Fogelqvist kunde vara rätt sträng ibland och det var väl alla lärare på den tiden, men det var en del torparebarn som han var särskilt svår vid. Jag gick och läste för kyrkoherde Viktor Johnsson och vi var inte mindre än 54 stycken läsbar.

Efter konfirmationen arbetade jag hemma på Redslarp hos min far. När jag var i 19-årsåldern reste Martin i Harvered och Einar på Smeatorpet till Canada och då funderade jag på att också emigrera. Jag hade skaffat hem pappren, men hur det nu var så blev det inte av, utan jag gjorde min exercis i stället. Sven Johansson från Getavad var dräng hemma hos oss och han reste till sin morbror Hugo Aronson i Montana 1927 och det gjorde väl sitt till att jag också bestämde mej för att resa dit, och 1929, när jag var 22 år så bar det iväg.

För att få komma in i Amerika då, så var man tvungen att ha någon som man fick arbeta åt där och jag skrev att jag skulle få arbete på Hugo Aronsons farm i Montana. Han hade visserligen en bit mark där men någon farm hade han ju inte, men det undersöktes inte, så jag fick inresetillstånd.

Detta var det sista året som det gick att emigrera till Amerika, för året därpå, 1930, stängde amerikanerna gränserna helt och hållet.

Det var omkring den 25 augusti som jag gick ombord på Kungsholm som skulle föra mej över till det stora landet i väster. Kungsholm tog 1400 passagerare, jag reste med III klass men slapp ändå att bo allra längst ned i botten på båten.

Resan från Göteborg till New York tog 8 dygn, jag löste järnvägsbiljett till Montana direkt och den resan tog 4 dygn. Jag bytte tåg i Chicago, det var inte lätt när man inte kunde någon engelska, men jag hade sällskap med några svenskar som skulle ända bort till Stilla Havskusten, så det gick ju bra.

Det var rätt drygt att sitta på tåget i 4 dygn, det fanns väl en del mat att köpa på tåget, men jag kommer inte ihåg vad jag åt under resan.

Väl framme i Montana träffade jag ju Sven, som då var väl hemmastadd där. Det var den 5 september som jag kom fram till Montana, när vi bytte tåg i Chicago var där 30 grader varmt men i Montana var det bara 6-7 grader och uppe i Klippiga bergen, 5 mil därifrån, var det redan snö.

Jag tyckte det var mycket spännande att göra den långa resan från Gällstad till Montana. Strax efter det jag kommit fram till Montana var det några farmare som frågade mej om jag inte ville arbeta åt dem. Bland andra var det ett norskt par som hade en farm där borta.

Men jag ville ju inte åka ifrån Sven, han var ensam att sköta om det där då, för just vid den tiden så var Hugo i Sverige.

Hugo Aronsons verksamhet bestod i att flytta oljeborriggar från den ena platsen till den andra och han hade flera "gäng" på vardera 4-5 man som sysslade med det här. Men när jag kom till Amerika hade den stora depressionen redan börjat, så det var inte mycket till arbete vid oljefälten.

När det inte fanns något att göra kunde jag ju inte heller få någon lön, så jag var hos Hugo och Sven fram till mitten av juni 1930 för bara mat och logi. Då flyttade jag till en stor farm på 350 tunnland, 10 mil upp i Klippiga bergen. Där var jag med och tröskade i två månader, tröskverket var ute på fältet, det var mycket stort och dom körde fram säd med 4 parhäståk och 2 vagnar på vardera sidan lastade av direkt i tröskverket. Jag var där över vintern för bara maten och jag fick ligga i ett uthus om nätterna.

Jag hade ju börjat tala lite engelska då och under de 8-9 månaderna jag var på denna farm träffade jag aldrig någon svensk, så under den tiden var jag tvungen att tala engelska hela tiden.

I början på april månad 1931 fick jag arbete på ett vägbygge och det var inte många svenskar där heller. Där arbetade jag i 8 månader och under den tiden var jag ledig 2 dagar, den 4 juli, Amerikas nationaldag och så en helgdag på hösten.

Mitt arbete på vägbygget var att ladda med dynamit, det var ett riskfyllt arbete, men någon måste ju utföra det.

Till en början fick man huvudvärk av dynamitlukten, men den gick snart över och det var ju inte direkt något tungt arbete. Så småningom tänkte man inte så mycket på riskerna utan istället på att tjäna pengar, man kunde faktiskt få 80-90 dollar över, när maten var betald och det var ju inte så dåligt på den tiden, även om det bara rörde sig om detta belopp per månad.

Det var en entreprenadfirma som hade vägbygget och man hade redan då grävmaskiner och kompressordrivna borrar. Det var bra mat på vägbygget och vi hade 8 timmars arbetsdag, började kl. 8 och höll på till 5, med 1 timmas middagsrast. Förläggningen var i stora tält med trägolv och det var lite ”riskigt” för stenarna yrde runt omkring när de sprängde.

En gång slog en stor sten på omkring 50 kg ned rätt i tältet och gick naturligtvis rätt igenom både tältduken och trägolvet. Men detta hände dessbättre på dagen när ingen var inne i tältet, annars kunde det ju blivit en stor olycka.

Arbetet fortgick även på nätterna, de sprängde då också, så det var inte helt riskfritt att ligga i tältet.

En dödsolycka inträffade vid vägbygget när jag var där. Grävmaskinerna sköttes av två män, en satt och styrde skopan och så hade han en medhjälpare som skötte smörjningen och lite andra uppgifter. En gång när en skopa svängde kom en medhjälpare i kläm mellan skopan och bergväggen och han dog omedelbart. Dessbättre såg jag inte nr det hände.

Vid ett par tillfällen var jag också utsatt för olyckstillbud, en gång slog en stor sprängsten ned, bara 3 meter ifrån där jag stod och den andra gången var det något liknande tillbud.

Det var ett mycket gott och kamratligt förhållande mellan jobbarna, aldrig var det någon som tråkade mej för att jag inte talade språket så bra, eller på något annat sätt.

Nyss när jag börjat på vägbygget blev jag väldigt förkyld. Då var det en bas som sa till mej att jag skulle gå till köket och se till att jag fick mej en stor mugg med

hett vatten. Det gjorde jag och då slog han i en redig klunk konjak så att det blev en stor grogg. Jag drack ur det här och dagen därpå var jag bra igen. Det var väl bara svår snuva jag hade fått och den botade konjaken.

Det var spritförbud i Amerika då och inte så lätt att få tag i sprit. Jag hade inte varit bekant med den här basen mer än i två dar och ändå gav han mej konjak, det var rätt konstigt tyckte jag. Ett par dagar därefter var han försvunnen, då hade han redan slutat. Det var många som kom och gick efter kort tid, trots att det var så ont om arbete i Amerika då.

Det var väl mest ungarlar som jobbade där ute på vägbygget, fast det fanns väl några som var gifta också. Men några kvinnor fanns inte i närheten av vägbygget och vi bodde väl en mil utanför närmaste samhälle. Jag var inne i stan en gång på hela tiden, det var en liten stad på 10000 invånare.

Vi brukade lägga oss kl. halv 10 på kvällarna och gå upp halv 8 på morronen, så man var rätt utvilad på det viset.

Vi var 6-7 stycken i varje logement, men det fanns också logement där dom var dubbelt så många. Någon form av förströelse eller sällskapsliv fanns inte och man gjorde heller inte åt några pengar på det viset.

Det var ju rätt konstigt att jag fick arbete på vägbygget när det var så många arbetslösa i Amerika. 11 miljoner arbetslösa var det 1930, kanske var det någon liten fördel att vara svensk nr man sökte arbete, i varje fall hade man nog något lättare att få arbete än en del sydlänningar, fast sådana fanns det inte så många i de trakter som jag var.

Vägarbetet lades ned den 1 dec. det gjordes uppehåll över vintern och jag reste in till staden för att söka arbete. Men sådant fanns det inget att få och det blev också besvärligt att sova om nätterna när man ingenting gjorde om dagarna. Då satte jag in en annons i en tidning: "Svensk önskar arbete. Jag fick svar från en som hade en ranch ytterligare 5-6 mil längre västerut, men det var inte fråga om någon annan lön än maten för ägaren hade det mycket svårt att klara sig han också.

Jag hade telegrafledes skickat hem de pengar som jag tjänade på vägbygget, jag hade ju tjänat så pass att det räckte till hemresan och jag var ju rädd att jag skulle göra åt dem annars. Jag hade väl lite över naturligtvis också, men hemresan var ändå på så sätt säkrad.

Det fanns 600 nötkreatur på ranchen och det var 3 cowboys och så jag som arbetade där. Jag fick inte rida så mycket, jag arbetade mest med att köra fram hö till alla dessa djur som gick ute hela vintern. Men mina 3 arbetskamrater gick klädda i sådana här cowboysdräkter och höll mycket till på hästryggarna.

Det var så förfärligt kallt där, -35 grader var det en morgon och vi bodde i ett skjul där det var stora springor i väggarna, som man kunde köra fingrarna igenom.

Vi hade en kamin som vi eldade i men när det var så dåliga väggar så försvann värmen rätt fort. En ko hade förfruset bakhasen en dag, den var som en trästock och det var bara att slå ihjäl kon. En häst förfrös också, men den lyckades dom bota, konstigt nog.

Nötkreaturen fick ju gå ute i denna kyla och stallet där hästarna stod hade inget riktigt tak, utan det var öppet rakt upp. På mornarna var hästarna kritvita av frost när det var riktigt kalla nätter och det såg väldigt illa ut, tyckte jag, det verkade så primitivt.

Vid ett tillfälle flyttade de en del djur 25 mil, men då fick inte jag följa med och rida på en häst, för det gjorde de 3 cowboysen. Det var grönbete dit de flyttade djuren, för det fanns varma källor där mitt i vintern, det hade varit roligt och sett hur det såg ut.

Även här var arbetskamraterna mycket bra, dom var aldrig arroganta mot mej för att jag inte kunde mäta mej med dem.

När våren kom så sökte jag arbete på vägbygget igen, men fick då till svar att man endast anställde amerikanska medborgare. Då förstod jag att det inte var lönt att stanna i Amerika längre och då beslöt jag mig för att åka hem. Hade jag åkt omkring och sökt arbete var det ju stor risk att jag bara gjort åt de pengar som jag hade sparat ihop och den risken ville jag inte ta.

Det gick bra att föra över pengar telegrafiskt så jag satte mej på tåget för att börja min hemresa. Resan kostade ungefär 1000 kr. 500 kr. för båtresan och lika mycket järnvägsresan i Amerika. Det var ungefär samma pris på resorna både när jag åkte till Amerika och när jag åkte hem.

Så satte jag mej då på tåget där borta vid Klippiga bergen och gjorde den långa järnvägsresan igen, denna gång österut. Det var spännande att komma till den stora järnvägsstationen i New York, för jag visste ju inte hur det var att komma in där. Det var alldeles fullpackat med folk, man uppmanades att inte stanna till inne i stationen utan bara ge sig iväg ut.

Jag visste inte heller var jag skulle bo de tre dagar innan båten gick. Då kom det fram en till mej och frågade om jag ville bo på hans hotell. Jag hade ju namnet på ett hotell där jag kunde bo, men det var nog rätt dyrt att bo där.

Men man måste ju vara försiktig vid sådana tillfällen, för man vet ju inte vad folk man kan råka ut för. Men det pris som mannen begärde var betydligt lägre än vad det skulle kostat på det hotellet som jag hade adressen på, så när en polis som vi träffade förklarade att det inte var någon risk för mej att följa med, så följde jag med honom till hans lilla hotell som inte låg vid någon av de stora gatorna.

Jag hade inte så många pengar på mej, det var väl bara 50-100 dollar, så det var ju inte mycket att bli rånad på, men det hände dessbättre ingenting. Men på hotellet sa dom till oss att vi fick inte gå ut på gatan på kvällarna, för det var inte så ljust på den gatan.

En morron när jag kom ut så berättade en taxichaufför att det var en som blivit mördad där i närheten under natten. Jag kunde ju läsa lite engelska också och jag läste i en tidning att dom bara under en natt hittat 12 stycken som tagit livet av sig i Central park i New York.

Det var ju så svåra tider och det var många stackare som inte hade något arbete, inget att leva av och ingenstans att ta vägen.

Båtresan hem gjorde jag med världens största passagerarångare, den hette Majestic och den gick till London. Jag tyckte det skulle vara roligt att åka med den stora båten. Det var en imponerande syn att se den ligga vid kajen för den var tre gånger så stor som Kungsholm.

På resan mellan New York och London träffade jag inga svenska för detta var ju en engelsk båt och när jag sedan kom till London fick jag ta en annan båt till Göteborg.

Jag vill inte ha min amerikaresa ogjord, det var ju ändå så att man fick komma ut lite och se sej om i världen. Det var väl lite kritiskt för mej ibland, men jag var inte så rädd ändå, man var ju ung och hade bara sej själv att tänka på. Men hade man blivit sjuk så hade det varit kritiskt för har man inga pengar så får man heller ingen vård.

I nödfall så hade jag ju kunnat telegrafera hem efter pengar, för det tar ingen tid. Men jag hade ju tur som inte blev sjuk och så att jag fick lite arbete.

Martin i Harvered var i Canada vid samma tid, vi var ibland inte mer än 15 mil ifrån varann, men vi träffades ändå aldrig. Dom som åkte till Canada arbetade mest med skogsavverkning och i någon mån med vägbyggen.

Jag träffade en svensk vid vägbygget och han sa till mej att jag aldrig skulle gå på något arbete i en skog och så varnade han mej för att lyfta tunga saker, för det är så lätt att fördärva ryggen då. Det är bra att man får sådana varningar när man är ung och inte så erfaren.

Det var billigare att leva i Amerika än i Sverige på den tiden. Maten var billig och kläder var också billiga och mycket bra. En fårskinnspäls kostade inte mer än 7 dollar, det var ju inte mer än en dagsförtjänst för dom som tjänade någorlunda. Ett par bra hängslebyxor kostade 1 ½ dollar och skorna var också billiga och bra.

Trots spritförbudet fanns det sprit att köpa för den som visste var den fanns att få. Jag köpte en halvliter en gång i staden där jag bodde. Jag hade fått lite ont i ryggen och tänkte att försöka bota mej själv. Jag tog ett varmt bad och så drack jag en redig grogg innan jag lade mej. Det gjorde gott, för jag blev bättre i ryggen sedan. Man måste alltid försöka att klara sig själv när man var i min belägenhet.

I Amerika var dom lite före Sverige i många avseenden, på den tiden. Där användes mera elektriska maskiner både i hushållet och i jordbruket. Där fanns traktorer fast dom användes mest att plöja med. På farmen där jag arbetade hade de två självbindare, men de kördes med fyra hästar till var och en.

Skördetröskorna började komma, men var inte ännu så vanliga. Men som jag förut talat om så tröskades det direkt på åkern och vetet var så torrt så det lades i silo direkt, i lager så höga som till taket här. Det fick ju inte mögla för det skulle ju säljas sedan.

Men det regnade mycket sällan, på de två månaderna som vi tröskade regnade det inte mer än en halvtimme, så det var skillnad på att torka säd där och här. Det var mycket stora fält där, som det tog en hel dag att gå omkring och stuka vetet.

Det var väl en del svenskar som tjänade lite pengar i Amerika om dom kom dit innan det blev så ont om arbete. När jag reste tillbaka till Sverige träffade jag på en som varit i Amerika i 8 år. Han hade varit snickare och tjänat ihop 8000 dollar.

Han var i 40-årsåldern och han var mycket ekonomisk. Dollaren stod då i 5:30 så det blev över 42 000 kr i svenska pengar och det kunde man få en bra gård för på den tiden.

När jag kom hem så arbetade jag först hemma hos far på Redslarp. Sedan arrenderade jag en gård i Boarp i Dalstorp i fem år och det var under kriget. 1947 köpte jag gården Högagärde i Långared i Dalstorp och där bodde vi i 23 år. Sedan sålde vi gården och köpte detta huset i Torsbo.

Casper Ståhl

Torsbo

24/6 1907 – 23/10 2000